

מניוירק ועד רחובות.

מנהג מקובל הוא בימינו, שכל סופר או משורר הנוסע בארץ-ישראל כותב את רשמיו מסעו בספר, תשעים ותשעה למה מן הספרים הללו עשויים על-פי נוסח ידוע: כך וכך דברי מליצה על הארץ בכלל, כך וכך דברי קינה על השממה, כך וכך דברים צדדיים על האופל הא. אין פלא אפוא, כי אחרי כל הספרים הרבים האלה אנו יודעים רק מעט מאד על-דברי ארץ-ישראל. ורק יחידי סגולה שבין הסופרים נתנו לנו רשמי מסעם בארץ-ישראל, שעוררו בלבנו תבה אל ארץ-האבות ומחשבות על-אודות עמידה.

אחד מן המפעלים האלה הוא המשורר יהואש, שספרו מונח עתה לפנינו (*). יהואש ידוע לקהל הקוראים בתור משורר, ולפיכך אפשר היה לשער כי ספר-מסעותיו יהיה מלא דברי שיר (הרי גם אלה שאינם משוררים כל עיקר, כיון שבאו לארץ-ישראל פתחו בשירה). ואולם הוא עמד וכתב דוקא ספר של פיליטונים נחמדים, שהקורא ימצא בהם הרבה יותר דברי פיוט מבמה וכמה שירים והרבה יותר דברים של טעם מבמה וכמה מאמרים עמוקים וקשים של סופרים, "צנינים", צמנם ברוב הפרקים של הספר, בתחלתם או בסופם, אנו מוצאים שורות אחדות בתרזים, אך אלו אינן עיקר, ואפשר לסלוח למשורר יהואש על חולשתו הזו (אין אדם יכול להתגבר על הרגל של שתי עשרות שנים או יותר) שבבילי דברי הפרוזה היפים, הבאים אחרי דברי השירים.

חומם של אמריקה, שבה ישבו יהואש עשרים ושש שנים, סבוע על כל הספר, אין בו סימן לכנינות המצויה אצל הרוב הגדול של משוררינו. ספוג הוא הוכור ב"א, מעין זה של האמריקני, צלא שממוג בו גם טעם יהודי, ולכן הוא קרוב לנפש הקורא היהודי.

חמשה-עשר הפרקים הראשונים של הספר מטפלים בספורי ההכנות אל הנסיעה ובתאורי המקומות, שעבר בהם המשורר בדרכו לארץ-ישראל. כל פרק כהני עצמו הוא פיליסון נעים, המשורר על הקורא רוח של בדיחות-הדעת וגורם לו טעה קלה של תענוג. מן הפרק הששה-עשר ואילך עוסק יהואש בעניני ארץ-ישראל, נוגע בשאלות החמורות של הישוב שמתחבטים בהן סופרינו ועסקנינו, מוזה דעתו בשאלות הלשוניות, מתאר כמה וכמה תאורים מראות הארץ ומטיב יושביה, מעיר כל-אחר-יד על הרבה מעניני הישוב. אך בדרך-כלל אפשר לאמר חשיבות יתירה של "אין" של דברי יהואש על ארץ-ישראל מאשר ל"מה" שהוא אומר.

(* מן ניוירק ביז רחובות און צוריק. ניוירק 1917.

יהואש מספר בשבחה של ארץ-ישראל. יש בו ניצוץ מנשמתו של כל לב בן יפונה, שאמר: "עלה נעלה וירשנו אותה", אף כי גם הוא ראה, לא פחות מהבריו, את כל המכשולים על דרך הישוב שם. ומי שיועד את סיב שירתו של יהואש יתפלא ביותר על רוח אופטימיות זו בנוגע לארץ-ישראל. בתור משורר נמנה יהואש על משפחת בעלי הצער העולמי, שראויב את החיים כענין רע שברא אלהים לאדם לענות בו. אך כיון שבא לארץ-ישראל, נתמלא לבו גיל לקראת כל קרן-שמש, כל פרח-זיו, כל הד-שיר וכל צל-תקוה.

ואולם יש לזכור, ראשית, כי יהואש איננו ציוני מאתמול, כלומר, אחד מאלה שנהפכו בן-לילה ממהבוללים קצונים ללאומיים גלגבים ושראף-ישראל, כמו הלשון העברית, וזה להם ואין בלבם זקה אליה, ורק בפיהם הם מתגעגעים עליה. יהואש הוא "חובבן ציון" שנעשה ל"ציוני". נפשו קשורה בארץ-ישראל בצלפי נגימים מימי ילדותו, וכל הסענות וההיגיונות כנגד הישוב בארץ-ישראל לא תוכלנה לעקור מלבו את חבתו לארץ-האבות.

שנית - ואולי זהו הוא העיקר - יהואש היה דר כלב שנים באמריקה, בארץ ההולין שבחולין, הגשמיות שבגשמיות, ולפיכך יקר בעיניו, עיני משורר, כל ניצוץ של קדושה, כל קורטוב של רותניות, כל שאיפה לחיים של שלמות; אפילו הקנאות היתרה ללשון העברית, קנאות זו, שמביאה לידי רדיפה את ה"דרגון" (לשון שירתו של יהואש), מוצאה חן בעיניו, משום שרואה הוא בה התגלות של אידיאליסמוס מצד אלה, שהקדישו חייהם לתחית לשון-עם.

את ה"אני מאמין" שלו בנוגע לארץ-ישראל מביע יהואש במכתב אל רעו, שבתוך שאר הדברים הוא אומר:

...פוגש אני בריות קטנות, שרואות ב"ישוב" רק כר לעניניהם הקטנים, שעוליה על שם העץ, כדי שיאמר עליהם, כי המה הראש; וא פוגש אני בסוחרים-מוכרים, שבעלים את עשר הקרקעות ועושים עצמם כחלוצים ובוזים. שחמץ "ציון" בפיהם ונגל-הזהב בלבם - ואני: מחבת ל"ארץ-ישראל אפילו במצואי-השערה. הבריות הללו לא יסמאן את ארץ-ישראל ולא יחללוה, ולא עוד אלא שהארץ תזקק ותסתר אותם, אם לא אותם עצמם, הנה את יוצאי חלציהם. אלה הם הגרעינים הרקובים, שמהם הצמחנה שבלים בריאות ומלאות" (15) (214).

ובמקום אחר הוא אומר: "בארץ-ישראל תמצא לנו כל היהדות את תקוה... רוב כחנו כלה לתהו בבנין חומות מסביב לניטו" (14).

ואת מכתבו לרעו מטיים יהואש: "כאשר תבא לארץ-ישראל, תביא עמך רק דבר אחד: חבה..."

לנוצרים ועכשיו "נתגיר" ובא לדור במושבה עברית.

"וזהו הטעם - אומר יהואש - מפני מה אין קולו שלם, ומדוע יש שעל שני הקולות, שהוא מחויב על-יפי יושר להשמיע, הוא מוסיף עוד שלישי, הצי-קול וחצי-אנחה... הדבר פשוט: הפעמון לא חזר בתשובה שלמה. געגועים יש לו על בית-הכניסה... ומאז גודע לי "יחוסו" של הפעמון, אבר חנו בעיני. שונא אני גרים, ובפרט אלה שמקשקשים" (ע' 27 II).

אין ספק שכל אלה המחבבים את יהואש יקבלו את ספרו זה כאגרת-שלום נעימה מאת אחי קרוב; ואלה שאינם ממוקרי שירתו, שחגיגת" היא יותר מדי, יקראו את הפרוזה שלו בענג רב, על שם פשוטה וקולתה וטבעיותה.

ב. א.

"לזכרו של שלום-עליכם" *

הקובץ הספרותי הזה, הנאה בחיצוניותו, כולל שלש מחלקות: (א) זכרונות של סופרים וקרובים (ד' שלום-עליכם; ב) מכתבים מעטים מאת המנוח אל אחדים מידידיו; (ג) מאמרי-בקרת על-אדות ערכו הספרותי של שלום-עליכם או של קצת מיצירותיו. ונוסף על זה: גוסח המצבה על קברו של שלום-עליכם, שחבר בעצמו ותוכן הצואה, שהשאיר אחריו לבניו ולבנותיו.

בחלק הזכרונות אנו מוצאים שני מאמרים קצרים (י. ד. ברקוביץ; פשירתו של שלום-עליכם, והד"ר מ. קויפמן; זכרונות), שהם יותר דברי-הספד של אנשים קרובים מאד אל הנפטר, ואינם זכרונות ספרותיים, אף-על-פי שנקראים בהתענינות מרובה ויש בהם (כחודר במאמר השני) כמה וכמה קוים לתאור פרצופו הרוחני של שלום-עליכם.

השם "זכרונות" הולם יותר את מאמרי הסופרים דובנוב, פסטר רובניצקי, אלה שזכו להודוע אל המנוח בראשית ימי עלותו על במת הספרות. חשובים הדברים למי שיבוא לכתוב את תולדות הספרות היהודית, שלשת הסופרים הנזכרים נולם עוסקים בחקפה אחת של חיי שלום-עליכם, כולם מספרים, כמעט, דברים אחרים. כולם עומדים ומעידים, כי שלום-עליכם קנה לו שם עם פטיעותיו הראשונות באהלי ספרותו; כולם מעידים, כי שלום-עליכם אהב אהבה רבה את הספרות היהודית וקנא לכבודה קנאה גדולה; כולם מעידים, כי שלום-עליכם היה אי-שירעים,

ואטנם הוא עצמו, יהואש, הביא עמו לארץ-ישראל חבה כבודה מרובה עד מאד, וזו סטיעה אותו לגלות שם עולם מלא, שאינו נראה לאלה שבאים שמה לשם תיור בלבד.

יש ארץ-ישראל של חג, של פאר, של קריאת "הידר", ויש ארץ-ישראל של חול, של יגיעי-כפים ושל בריאות... הראשונה נועדה לתירים ולשוקלי שקל, שבאים לראות, להיכן הלכו שקליהם, והשנית הולכת ומתגלית רק לקרוב, "לכן-בית" (ע' 168).

ובנה חובה הזאת לארץ-ישראל, שיהואש אומר לנטוע בלב כל איש יהודי הרוצה להתישב בארץ-העתיד של אומתנו, הוא פותר על נקבה את השאלה הקשה על דבר יחס האברים והפועים זה לזה, שאלה סוציאלית זו, שבגולה מתחבטים בה עד היום והיא שבראה לנו מפלגות ופרקציות גם בין הציונים. יהואש מספר בשבחם של הפועלים היהודים בארץ-ישראל ורואה בהם תקות השוב, אלא שבכל זאת הוא מחשב את ה"בועים" (בשם "בועז" קוראים בארץ-ישראל לאבר בעל-אחוזה, העומד ברשות עצמו) ואינו מקטרב עליהם, וכך הוא אומר:

"הרבה קרבנות הביא "בועז" זה והרבה סבל שבילד ארץ-ישראל וקשרו הוא אליה בכל חוסי נשמתו. והאחבה המשותפת אל הארץ ואל העם גדולה ועצומה היא מן החשבונות שבין זה לזה..." "שמי-התכלת עם השמש משלמים ביד רגבה את השכר שקשה "בועז".

אולם, כמו שאמרתי, עיקר שכיבותו של ספרה-מסעות הזה אינו בת כניו אלא בצורתו. דרך אגב משיב יהואש בהרצאת הדברים הגדוה-קסם ושיתוח-עם, שיצירות נאות הן כשהן לעצמן.

ברשימה קצרה זו אי-אפשר לי להביא דוגמאות רבות מן הספר הנעים הזה. ואולם קשה לי להתאפק מתרגום שני קטעים קטנים מתוך ספרו של יהואש:

בהנב אתם על הרי יהודה הרכים, החולמים העטופים ערפל, ונדמה לו כי השם "הרים" מגושם הוא, הולין הוא להם... אולי הם "נשמת של הרים"? אם הם פיתו הרים וחקק להם לעולם הבא, אזי נענים כפני הרי יהודה... והם שריום תחת מעטה הערפל ובק יומם ולילה וחולמים... וזרח השמש ודא השמש, כוכבים צצים וכבים, - והם שריום עטופים בכפתם הכחולה חולמים... זכרונות? תקוות? (II, ע' 18).

ועוד דוגמה אחת מן ההומור של יהואש. הוא מספר על-דבר הפעמון במושבה "רחובות", הקורא להחלתה ולטימה של העבודה בשרה או לטעודת-הצהרים. פעמון זה היה משמש לפנים בבית-כניסה

(*) צום אנדענק פון שלום-עליכם (ואמעלבונד). רעדאקטירט פון י. ציניבערג און ש. ניגערי. -

(*) יהואש בא לארץ-ישראל להשתקע שם, אך מארעות הלחמה הכריחוהו לעזוב את הארץ ולשוב לאמריקה.